

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi

“HÜSEYN CAVID ƏBƏDİYYƏTİ”

mövzusunda

II respublika elmi konfransının

M A T E R İ A L L A R I

Konfrans böyük Azərbaycan şairi və dramaturqu
Hüseyn Cavidin anadan olmasının
138-ci ildönümü münasibəti ilə keçirilir.

Bakı, 26 oktyabr 2020-ci il

Nigar Babaxanova

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu

tarix üzrə fəlsəfə doktoru

nbabaxanova@gmail.com

CAVİD YARADICILIĞI BEYNƏLXALQ ELMİ-MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏR MÜSTƏVİSİNDƏ

Hüseyn Cavid həm təfəkkür, həm düşüncə tərzinə, həm də poetik inikas prinsiplərinə görə novator şəxsiyyətdir. Onun ictimai-bəşəri idealları tarixin müxtəlif mərhələlərində yaşamış mürəkkəb insan talelərində bədii əksini tapmışdır. H. Cavidin yaradıcılığında romantik pafos psixoloji təsir, xüsusi drammatizm kəsb etdiyindən oxucunu özünə cəlb edir. Onun mövzu dairəsi, toxunduğu hadisə və problemlərin miqyası, zaman və məkan tutumu, bədii idrak və inikasının ölçüləri əhatəli xarakter alaraq böyüyür.

Müasirlərindən fərqli olaraq bəşəri ideallara və bu idealları təmsil etməyi reallaşdırmağa qadir olan qeyri-adi, güclü, mürəkkəb xarakterə malik, zəmanəsinin fəvqündə dayanan Şeyx Sənan, Peyğəmbər, Teymur, yıldırım Bəyazid, Səyavuş, Xəyyam və s. xalq qəhrəmanlarının təsvirinə daha çox üstünlük verirdi. Bəşər tarixində və onun ictimai-mənəvi təkamülündə mühüm rol oynamış nəhəng şəxsiyyətlərə rəğbətlə yanaşır, onların ibrətamiz əməllərə malik, nəsillərə nümunə olmağa layiq olan parlaq obrazını yaradırdı. Mütəfəkkür şair nahaq yerə demirdi ki:

Kəssə hər kim tökülən qan izini,

Qurtaran dahi odur yer üzünü

Yer üzündəki haqsızlığın, zülmün, şərin tüğyan etməsi onu narahat edir və çıxış yolu tapmağa çalışırdı. Buna qarşı özünün humanist ideyalarını irəli sürürdü. Bu ilahi, bəşəri məhəbbət idi, hansı ki insanlığın nicatı, ictimai tərəqqisi uğrunda apardığı mübarizənin əsas məzmun və mündəricəsini təşkil edirdi. O məhəbbəti tək fəlsəfi konsepsiya kimi irəli sürmür, eyni zamanda əbədi istinadgah, qible hesab edirdi.

Hər qulun cahanda bir pənahə var,

Hər əhli halın bir qibləgahı va

Hər kəsin bir eşqi, bir Allahu var

Mənim tanrım gözəllikdir, sevgidir.(2.134)

H.Cavidin yaradıcılığı bir klassik Azərbaycan və Şərq Poetik fikrindən, digər tərəfdən qabaqcıl Avropa ədəbiyyatından bəhrələnmişdir. Şair “Şeyx Sənan”da təbliğ etdiyi ideyalar və gəldiyi nəticələr Nizaminin məhəbbət fəlsəfəsi, Nəsiminin “Ənəlhəq” ağırsı ilə səsleşirsə, ən kamil əsərlərindən biri olan “İblis” faciəsində isə dünyanın mütəfəkkir sənətkarlarının, Hötenin Mefistofeli, Bayronun Lütsiferi, Lermontovun Demonu ilə birləşir. Onlarla eyni cəhbədə dayanaraq ali məqsədlər uğrunda mübarizə aparmışdır. İnsanın xislətindəki dualizm, həm qurucu, həm də dağıdıcı olması böyük sələfləri kimi Cavidə də düşündürmüşdür. Düşünürdü ki, insan öz missiyasından, ali məqamından kənara çıxarsa, humanist təbiətindən uzaqlaşarsa, eybəcərləşər və dəhşətli əməllər törətməyə qadir varlığa - iblisə çevrilər. İblisi kənarda axtarmaq lazım deyil o bəşər övladının mənliyində, xilqətindədir. İblis şəxsi mənafeləri xatirinə milyonlarla günahsız müharibələrə, fəlakətlərə sürükləyən şahlar, xaqanlar, din bayrağı altında min hiyləyə əl atan şeyxlər, papaslar, ikiüzlülərdir.

Əsərləri daha çox psixoloji romantik planda, ümumbəşəri qayğılar, bəşəri məhəbbət, ədalət, ülvyyə, xeyir və şər, insan və iblis, insan və mələk kimi əxlaqi-fəlsəfi anlayışların kontekstində açılır. Bu baxımdan H.Cavid dünya ədəbi fikrinin bir hissəsinə çevrilmiş, onun yaradıcılığı beynəlxalq mədəniyyətin müzakirə mövzularından biri olmuşdur. Məhz bu səbəbdən böyük ədibin əsərləri müxtəlif illərdə dünyanın bir çox dillərinə, məsələn, “Şeyda” 10 dilə, inglis, fransız, rus, çex polyak, belarus, bolqar, alman, yunan, ukrayn dillərinə, “Maral” bolqar dilinə, “Peyğəmbər”, “Topal Teymur” fars dilinə və s. tərcümə olunaraq geniş oxucu kütləsinə təqdim edilmişdir.

Cavidin bəşəri idealarının izinə düşən, onu anladan dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan tədqiqatçılar, ədəbiyyatşünaslar bu problemi birbaşa tədqiqat obyektinə çevirmişlər. Cavid yaradıcılığına həsr olunmuş “Hüseyn Cavid yaradıcılığı çağdaş təfəkkür işığında Türk dünyasını işıqlandıranlar: M.Akif Ersoy, Hüseyn Cavid”, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə Hüseyn Cavidin 130 illiyinə həsr edilmiş Beynəlxalq konfranslar təşkil edilmişdir.

Konfranslarda Azərbaycan, Türkiyə, Amerika, Almaniya, Finlandiya, Kırım, və Özbəkistan alimlərinin Cavid yaradıcılığı haqqında araşdırmaları təqdim olunaraq nəşr edilmişdir. Cavid irsinə yeni yanaşma təqdim edilən materiallarda üstünlük təşkil edir. Məruzələrdə ədibin təqdim etdiyi dünyəvi qayğılar, bəşəri ideallar dünya mədəniyyətinin hissəsi kimi dəyərləndirilmişdir. Təşkil olunmuş konfranslarda Azərbaycan, Türkiyə, Özbəkistan, Qırğızıstan, Misir, Makedoniya, Serbiya, Rusiya və s. dövlətlərdən 100-dən çox alim iştirak etmişdir.

H.Cavid yaradıcılığı ona görə diqqət mərkəzindədir ki, dünyanın hər hansı bir yerindən olursa olsun oxucu, tədqiqatçı mənsub olduğu xalqın qarşılaşdığı problemləri bu əsərlərdə qabardıldığını görür və müəllif onun üçün doğmaladır, özününkü hesab edir. Məsələn, Hüseyn Cavid yaradıcılığının

özbəkistanlı tədqiqatçısı filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru Əzimcan Şaimov da bu nüansı araşdırmalarında qeyd edir. Hüseyn Cavidin **fransız dilinə tərcümə olunmuş seçmə şeirlərindən ibarət** “La plu sgrande religion est l’amour...”, (**“Məhəbbətdir ən böyük din”**) **adlı kitabının ərsəyə gəlməsi də, H.Cavidinin əsərlərindən seçilmiş** “Cavid hikməti” seçmə aforizmlərin kitabının fars, ingilis dillərinə tərcüməsi də, “Şeyx Sənan” və “İblis” əsərləri Belarus yazıçıları ittifaqının nəşri olan “Neman” jurnalında dərc olunması da H.Cavid təfəkkürünün, milli deyil multikultural, beynəlmiləl olmasının sayəsindədir.

Ədibin bədii irsi təksə mədəniyyətlərarası dialoqun deyil, eyni zamanda qarşılıqlı əlaqələr üçün də böyük potensial və geniş imkanlara malik olduğunu göstərir. “Hüseyn Cavid (1882-1941) sevgini ideallaşdıraraq insanın və cəmiyyətin ən böyük dəyərlərindən biri səviyyəsinə qaldırmışdır. Onun dərin inamına görə: “Məhəbbətdir ən böyük din!” Bu, Azərbaycan ədəbiyyatında multikultural düşüncənin, ümumbəşəri baxışların ən yüksək zirvəsinə çatan ideyadır. Burada inanclara qarşı etimadsızlıq yox, insanlığa böyük ehtiram öz əksini tapmışdır”.

Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi yarandığı gündən etibarən ədibin irsrinin təbliği ilə məşğul olur. Çalışılır ki, Böyük mütəfəkkirin yaradıcılığı zamanında almadığı qiyməti, dünya ədəbiyyatındakı yerni alsın. Buna görə də AMEA Hüseyn Cavidin Ev Muzeyi beynəlxalq təşkilatlarla yüksək səviyyədə əməkdaşlıq edir. Muzey 2005-ci ildən Beynəlxalq Muzeylər Şurasının (İCOM) rəsmi üzvüdür və muzey həmin dövrdən bu yana İCOM ilə sıx əməkdaşlıq edir. Mütəmadi olaraq İCOM-un rəsmi nəşrlərində muzeyin cari fəaliyyətini əks etdirən məlumatlar, eksponatlar haqqında muzey əməkdaşlarının məqalələri dərc olunur, mütəxəssislər tərəfindən muzeyin işinə yüksək qiymət verilir.

2015-ci il 15 iyul tarixində Fransanın paytaxtı Paris şəhərində Heydər Əliyev Fondunun və Azərbaycanın Fransadakı səfirliyinin dəstəyi ilə yaradılan Mədəniyyət Mərkəzində Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin əməkdaşları tərəfindən fransız dilinə tərcümə edilmiş və çap olunmuş “Məhəbbətdir ən böyük din” şeirlər kitabı təqdimatı təşkil edilmişdir.

Hüseyn Cavidin Ev Muzeyində hazırlanmış və çap olunmuş Cavidşünaslıq araşdırmalar toplusunda ədəbiyyatşünaslarımız tərəfindən ayrı-ayrı vaxtlarda yazılmış, xarici və yerli mətbuatda öz əksini tapmış materiallar da daxil edilmişdir. “Cavid hikməti: seçmə aforizmlər (Azərbaycan və ingilis dillərində)” kitabı H.Cavid irsinin təbliği üçün ən yaxşı töhfələrdən hesab oluna bilər. Kitabın tərtibçisi və ön sözün müəllifi muzeyin direktoru, Əməkdar mədəniyyət işçisi, filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbəniz Babaxanlı, elmi məsləhətçisi AMEA-nın vitse-prezidenti, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, əməkdar elm xadimi, millət vəkili, akademik İsa Həbibbəyli, redaktoru AMEA-nın Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun direktoru, akademik Teymur Kərimlidir. Muzey “Topal Teymur” əsərinin yazılmasının 95 illik yubileyi münasibətlə əsəri ingilis və rus dillərində çapa hazırlamış və nəşr etdirmişdir.

Bütün bunlar Cavid yaradıcılığı xaricdə təbliğ etməyin ən gözəl vasitələrindən biridir. Muzeyin səmərəli işi sayəsində Cavid yaradıcılığının bir qismi dünyanın müxtəlif dillərinə tərcümə edilib. Geniş təbliğatlar apararaq müxtəlif ölkələrdə sərgilər təşkil olunmuşdur. Eləcə də muzeyə xaricdən qonaqlar dəvət olunaraq H.Cavid haqqında daha da müfəssəl məlumatlar verilmiş və təbliğatın arealının daha da genişləndirilməsinə çalışılmışdır.

Cavid yalnız ədəsləri ilə dünyada təbliğ olunmamışdır. Eyni zamanda dünyanın bir çox ölkələrində böyük dramaturqa abidə ucaldılmış, güşələr yaradılmışdır. 2013-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə Monteneqronun Podqoritsa şəhərində yerləşən qədim tarixə malik "Kral parkı"nda Hüseyn Cavidin abidəsi ucaldılmışdır.

2019-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Serbiya, Monteneqro, Bosniya və Herseqovinadakı səfirliyinin təşəbbüsü ilə Cavid yaradıcılığının ən parlaq nümunələrindən olan “İblis” əsəri ilk dəfə olaraq Monteneqro dilinə çevrilərək nəşr edilib. Bu münasibətlə oktyabrın 22-də Podqoritsa şəhərindəki Monteneqro Universitetində kitabın geniş müzakirəsi və təqdimatı keçirilib.

Dahi dramaturqun 137- ci ildönümü münasibətilə Azərbaycanın İstanbuldakı Baş Konsulluğunun təşəbbüsü, SOCAR Türkiyənin və İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsinin dəstəyi İstanbulun Beyoğlu səmtində yerləşən "Nilufer" parkında görkəmli şair və dramaturqun xatirəsinə şairin büstü ucaldılmışdır.

Azərbaycanın İstanbuldakı Baş Konsulluğunun təşəbbüsü, SOCAR Türkiyənin və İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsinin dəstəyi ilə baş tutub.

Tədbirdə konsulluğun əməkdaşları, ictimaiyyət və media nümayəndələri, eləcə də tələbələr iştirak ediblər.

Romantik poeziyamızın, xüsusilə dramaturgiyamızın tarixində parlaq səhifələrdən biri olan H.Cavid irsi bizim qiymətsiz mənəvi sərvətimizdir və öz estetik gücünü həmişə qoruyacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. İ.Həbibbəyli. Multikulturalizm yollarında: ədəbi-tarixi ənənələr və müasir dövr
<http://www.dqdk.gov.az/az/view/news/2604/multikulturalizm-yollarinda-edebi-tarixi-eneneler-ve-muasir-dovr>
2. Hüseyn Cavid. Əsərləri. Beş cildə. I cild. Bakı, “Lider nəşriyyat”, 2005, 256 səh.
3. Hüseyn Cavidin Ev Muzeyinin rəsmi veb səhifəsi.
<https://www.huseyncavid.az/eng.php?go=news18>

Nigar Babakhanova

**JAVID’S CREATIVITY IS IN THE FIELD OF INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND CULTURAL RELATIONS**

Hussein Javid is an innovative person in terms of thinking, thinking and poetic principles. Hussein Javid's House Museum has been promoting the writer's heritage since its foundation. They are trying to take the place of the great thinker in world literature, which he did not receive in his time. Therefore, ANAS Huseyn Javid's House Museum cooperates with international organizations at a high level. Javid was not only promoted in the world with his poems. At the same time, a monument to the great playwright has been erected in many countries of the world, and corners have been created.